

A szakértői bizonyítás hatékonyságának növelése – egy empirikus kutatás nyomán

Increasing the efficiency of expert evidence – based on an empirical research

Kármán Gabriella

Dr. PhD, tudományos főmunkatárs
Országos Kriminológiai Intézet,
Büntető Jogtudományok Osztálya
karman@okri.hu

Absztrakt

Cél: A szakértői bizonyítás kérdésköre a büntetőeljárás hatékonyságával összefüggésben kevésbé tárgyalt téma a szakirodalomban, holott a szakértői közreműködés elterjedtsége és jelentősége az eljárásokban kétségtelen, ugyanakkor költség- és időigénye a hatékonyság szempontjából közismerten kritikus. A tanulmány célja a szakértői bizonyítás hatékonysága tényezőinek áttekintő elemzése, szoros összefüggésben a bizonyítás eredményességének követelményével. A szerző kifejtett álláspontja alátámasztásaképpen bemutatja az Országos Kriminológiai Intézetben a szakértői bizonyítás jogalkalmazói tapasztalatairól 2020–2022-ig folytatott empirikus kutatás legfontosabb eredményeit, ezzel kívánva új impulzust adni a szakértői bizonyítás hatékonysága további vizsgálatihoz.

Módszertan: A tanulmány az elmúlt években született büntetőeljárásai és szakértői törvény indokai, szabályozási megoldásai és a szakirodalom rendszerező bemutatása mellett a hatékonyság vizsgálatának statisztikai adatelemzési és empirikus vizsgálati lehetőségeibe enged betekintést egy az elmúlt évben befejezett kutatás eredményei alapján.

Megállapítások: A szakértői bizonyítás hatékonyságának tényezői között az idő- és a költségtényezők mellett fokozott hangsúllyal kell szólni az eredményesség követelményeiről. A szakvélemények eredményességének mutatója az, hogy aggálytalanul elfogadható a bizonyításban és a tényállás megállapítása során felhasználható, ekként az ítéletben hivatkozható. A szakértői bizonyítás eredményességének és hatékonyságának vizsgálata, tapasztalatok összegzése és visszacsatolása időszerű a szakértői bizonyítás öt-hétéves szabályozása tükrében.

Érték: A tanulmány a szakértői bizonyítás büntetőjogalkotási eredményeinek elemzésén és jogalkalmazási tapasztalatainak átfogó, empirikus vizsgálatán alapszik, ehhez hasonló kutatásra az 1980-as évek óta nem volt példa Magyarországon. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóságok közreműködésével folytatott kérdőíves kutatást az egész országra kiterjedően, valamennyi szervezeti egység bevonásával folytatták. A kutatás eredményei a téma további vizsgálataihoz is adalékot nyújtanak.

Kulcsszavak: szakértői bizonyítás, hatékonyság, időszerűség, hiteltérdemlőség

Abstract

Aim: The issue of expert evidence in the context of the efficiency of criminal procedures is less discussed in the literature, while the prevalence and importance of expert involvement in proceedings is undoubted, its cost and time requirements are notoriously critical. The aim of the study is to provide an overview of the factors influencing the efficiency of expert evidence, in close connection with the requirement of factual accuracy of the evidence. In order to support my viewpoint, I will present the most important results of the empirical research conducted at the National Institute of Criminology on the experiences of law enforcement between 2020 and 2022, in order to give new impetus to further research on the effectiveness of expert evidence.

Methodology: The paper presents the literature, the regulatory solutions and the rationale of the Criminal Procedure and Forensic Expert Act and provide an insight into the empirical research opportunities of efficiency based on the results of a study completed last year.

Findings: In addition to time and cost factors, the results of expert evidence should be given greater weight among the efficiency requirements. An indicator of the effectiveness of an expert opinion is that it can be admitted into evidence without any concerns and used in establishing the facts, and thus relied upon in the judgment.

Value: The study is based on an analysis of the criminal legislation and comprehensive empirical research of the experience of law enforcement of expert evidence, the like of which has not been seen in Hungary since the 1980s. The questionnaire survey was carried out in cooperation with the court, the prosecution and the investigating authorities and involved all departments throughout the country. The results of the survey also provide input for further research on the subject.

Keywords: expert evidence, efficiency, timeliness, credibility

Fókuszban a büntetőeljárás hatékonyságának fokozása

A büntetőeljárások hatékonyságának és időszerűségének fokozása a legújabb kori büntetőjog-alkotás deklarált követelménye. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) indokolása szerint a büntető igazságszolgáltatás hatékony működése azt jelenti, hogy „*a bűncselekmények elkövetőit [...] kivétel nélkül, minél kevesebb társadalmi ráfordítás mellett, tisztességes eljárásban vonják felelősségre*”. A hatékonysággal szoros összefüggésben – véleményem szerint részben átfedésben – jelenik meg az időszerűség követelménye. Bár a törvény kifejezetten nem fogalmazza meg, az indokolás szól arról, hogy a törvény elsődleges célja az igazság kiderítése; a döntéseket valószínű tényállásra kell alapozni. Ekként az új törvény újításainak a célja csak egy olyan keret- és szabályrendszer lehet, amely az igazság feltárását hatékonyabban, gyorsabban, a garanciák feltétlen érvényesülése mellett teszi lehetővé. A büntetőeljárásról szóló törvény ezt a célt új jogintézményekkel, illetve a meglévők korszerűsítésével kívánja elérni.

A büntetőeljárás reformok folyamatában a hatékonyság követelményével Farkas Ákos foglalkozott visszatérően. A hatékonyság szempontja Farkas Ákos levezetése szerint – a bűncselekmények felderítése és a büntetőjogi felelősségről való döntés mint minden korban irányadó célok mellett – a 19. században került előtérbe, az ekkor bekövetkezett változások következtében (Farkas & Róth, 2018). A bűnözés dimenzióinak 20. század végi elmozdulása és az ezzel párhuzamosan egyre fokozottabban megjelenő társadalmi elvárások a jogállami és az emberi jogi szempontok mellett a hatékonyság követelményét is a büntetőeljárás azonos értékű céljai közé emelték (Farkas & Róth, 2018). „*A hatékony működés megteremtése, a teljesítőképesség fokozása, a bűnözés teremtette kihívásnak, a társadalmi elvárásoknak való megfelelés kényszere miatt, mára a büntető igazságszolgáltatás alapkövetelményévé vált*” – fogalmazta meg Farkas Ákos már 2002-ben (Farkas, 2002).

A büntetőeljárás hatékonyságának mibenléte ugyanakkor korántsem egyszerű. A büntetőeljárás hatékonyságának tényezői között leggyakrabban az egyszerű, gyors, költségkímélő megoldásokat említik, kiemelten kell szólni azonban a hatékonyság kapcsán az eredményesség követelményéről is. Farkas Vass Kálmánra hivatkozik: „*A hatékonyság fogalma elválaszthatatlan az eredményességtől. Hatékony csak az a tevékenység lehet, amely eredményes, de az adott eredményt többféleképpen is el lehet érni.*” (Vass, 1986; Farkas, 2002).

Kiss Anna és Mészáros Ádám 2016-ban az Országos Kriminológiai Intézetben folytatott kutatásuk során a büntetőeljárás gyorsítása és hatékonysága tényezőit, valamint az eredményességgel való összefüggéseit vizsgálták. Ennek

kapcsán megállapították, hogy „*az eljárás gyorsításánál fontosabb szempont mind a bűnüldözés, mind a büntetőjogi felelősségre vonás eredményessége*”. Ezt a gondolatmenetet folytatva kijelentették: „*A hangsúly tehát az eredményességen van, ami csak úgy javítható, ha a felderíthetőség és a bizonyíthatóság hatékony és sikeres. A hatékonyság és a sikeresség alapvetően független a kílátásba helyezett szankció súlyától.*” Ezek mellett a büntetőeljárás garanciális elemeinek fontosságát hangsúlyozták, „*amelyek annak ellenére, hogy sokszor »túlbonyolítottá« teszik az eljárást, szükségesek az anyagi igazságot kideríteni hivatott és humánus eljáráshoz*” (Mészáros & Kiss, 2016).

Konklúzióik napjainkban, a 2017. évi XC. évi törvény hatálya alatt is érvényesek.

A szakértői bizonyítás jelentősége és szerepe a hatékonyság fokozásában

Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (a továbbiakban: Szaktv.) megszületésének indokai között szerepelt a szakértői bizonyítás jelentőségének növekedése, „*a jogi problémáknak más szakmákhoz tartozó kérdésekkel való összefonódása és emiatt megítélésük egyre nehezebbé válása*”.

Bár a bizonyítási eszközöknek nincs a törvényben előre meghatározott bizonyító értéke, az igazságszolgáltatásban a szakvélemény hitelességét tekintve kiemelt bizonyítási eszköznek tekinthető, a szakértő különleges szakértelme, az ennek alapjául szolgáló tudományos és szakmai ismeretek, módszerek alkalmazása okán (Kármán, 2019). Ebben a szakértő függetlenségének és a szakértői vélemény objektivitásának is szerepe van; a szakértő „*a hivatali minőségében készíti el a szakvéleményét; b) személyét tekintve semmilyen formában nem kötődik a bűncselekményhez*” (Bérces, 2018).

A szakértői bizonyítás fokozott szerepe a büntetőeljárásban állandó kihívást jelent a hatóságok számára a hatékonyság–eredményesség relációjában; egyrészt a relevancia–költséghatékonyság–gyorsaság, másrészt a hiteltérdemlőség–büntetőeljárásbeli felhasználhatóság dimenziójában.

A Szaktv. indokolása az igazságügyi szakértői működéssel kapcsolatos múltbeli problémák, egyúttal az új törvény megalkotásának indokai között kiemelten említi az igazságügyi szakértőkkel kapcsolatos eljárások elhúzódását, emellett a névjegyzék nehéz használhatóságát, a minőségbiztosítás elégtelen voltát, a magánszakértői vélemények felhasználhatósági feltételeinek szabályozatlanságát, az etikai eljárásokkal kapcsolatos problémákat, és végső soron a szakértői működéssel kapcsolatos statisztikai adatgyűjtés hiányát.

Az igazságügyi szakértői tevékenység 2016. évi XXIX. törvényben történt szabályozása, majd a Be. szakértői bizonyítást érintő újításai – a korábbi jogalkalmazási tapasztalatokból kiindulva – lényegében a hatékonyság és az eredményesség érdekében születtek: az igazságügyi szakértők nyilvántartásba vételéről, igazgatásáról, igénybeviteléről, tevékenységéről, díjazásáról, értékeléséről és képzéséről.

Úgy vélem a hét, illetve öt éve hatályos szabályozás hatékonyságának vizsgálata időszerű, ennek a lehetséges szempontjait szeretném tanulmányomban felvázolni. Megállapításaimat az Országos Kriminológiai Intézetben folytatott, 2022-ben zárult empirikus kutatásunk néhány releváns eredményével támasztom alá (Kármán, 2023).

A szakértői bizonyítás hatékonyságának vizsgálati lehetőségei

A büntetőeljárás hatékonyságának mérése több nézőpontból közelíthető meg. Farkas Ákos szerint „*a büntető igazságszolgáltatás teljesítménye megragadható, mérhető. Az utóbbi közel másfél száz évben erre szolgáltak a kriminál-, illetve ügyforgalmi statisztika többé-kevésbé hiteles adatai*” (Farkas, 2002). Farkas is utal azonban arra, hogy a hatékonyság kérdése ennél összetettebb; arra világít rá, hogy a struktúrájában és dinamikájában is állandóan változó bűnözéssel szemben hogyan tud az igazságszolgáltatás megküzdni.

Más rendszerekhez hasonlóan a büntetőeljárás hatékonyságának vizsgálatához is hozzátartozik a közgazdasági megközelítés: „*az adott szervezet a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásait mennyiben tudja a leoptimalisabban felhasználni*” (Farkas, 2002). Az „optimalis felhasználás” itt a büntetőeljárás céljának a mind jobb támogatását is kell jelentse.

Pecsenye Máté a hatékonyság mérésének mutatóit mennyiségi és minőségi kategóriákba sorolja, ekként az időszerűség mint mennyiségi jellemző mellett a jogszerűség és a megalapozottság minőségi jellemzőit vonultatja fel. A három mutató „piramiskénti” összefüggéseit példákkal támasztja alá (Pecsenye, 2021).

Metzinger Péter a polgári perben a bizonyítás hatékonyságának megítéléséhez az abszolút költség és a költségelemek allokációja figyelembevétele mellett a per szakértői bizonyításon túlmutató célját, a tisztességes eljárás követelményét hangsúlyozza, ami álláspontja szerint magában foglalja az ítélet igazságosságát is (Metzinger, 2012).

E vélekedésekkel egyetértve, azokra támaszkodva térek rá témámra, a szakértői bizonyítás hatékonyságának vizsgálatára.

A szakértői bizonyítás eredményességének tényezőit korábbi kutatásaim folyamán részletesen elemeztem. Ezek során Erdei Árpád nyomán abból indultam

ki, hogy a szakértői tevékenység eredményessége a szakvélemény hiteltérdemlőségének fő tényezőjeként fogható fel (Erdei, 1987; Kármán, 2019). Ettől meg kell különböztetni a szakvélemény mint bizonyítási eszköz eredményességét.

A hiteltérdemlőség a bizonyítékok értékelése során gyakran használt fogalom, bár a szakvélemények „megfelelőségét” kifejező irányadó terminológia nem szerepel az eljárásjogi kódexekben, és ezzel kapcsolatban a szakirodalomban sincs konszenzus. Magam a „hiteltérdemlőség” fogalmát Gödöny József és Erdei Árpád nyomán a bizonyítékok „valósággal való egyezésének, vagyis igaz voltának” megállapítása során kiindulópontnak tekintem (Gödöny, 1968; Erdei, 1987).

A hiteltérdemlőség álláspontom szerint ebben az összefüggésben annak a mérceje, hogy a szakvélemény mennyiben közvetíti az igazságot a vizsgált kérdésben, pontosabban mennyiben alkalmas a bizonyítékkénti felhasználásra, és hozzájárul-e a tényállás megállapításához. A hiteltérdemlőség értékelése összefoglalva annak vizsgálatát jelenti, hogy az igazság megismerése az adott eszköz/jogintézmény által – nagyon távoli megközelítésben – meghatározott megismerés szabályai szerint történik-e. A megismerés szabályaihoz tartoznak a szakértői bizonyítás esetében a szakterület „szabályai”, tudományos alapjai, ismeretanyaga, és emellett az eljárásjogi rendelkezések, végső soron az eljárási alapelvek is (Kármán, 2023). A hiteltérdemlőséget a bizonyítékok értékelése során kell vizsgálni, ez a bizonyítékok felhasználásának alapvető feltétele.

Itt kell megjegyezni, hogy a szakvéleménynek reálisan csak a processzuális igazsága állapítható meg az eljárásban (a bíró jogi és kriminalisztikai ismeretei alapján), a szakvélemény tudományos (szakmai) igazsága megítélésére csak a szakterület képviselői hivatottak. A szakvélemény mint a különleges szakértelem igénybevételével készülő bizonyítási eszköz bírói megítélésének képességét illetően számos kétely fogalmazódik meg. A bíró feladata az eljárásban a szakvélemény kapcsán végső soron az, hogy a szakvélemény hiteltérdemlőségéről kriminalisztikai ismeretei, tapasztalatai és a Be.-ben meghatározott eljárási lehetőségek segítségével véleményt formáljon, ettől függően a szakvélemény megállapításait mint bizonyítékot a többi bizonyítékkal együtt mérlegelje, és a tényállást mindezek figyelembevételével állapítsa meg.

A hiteltérdemlőség valójában a Be.-ben is szereplő „aggálytalanságot” jelenti, a bírótól ennek a megítélése várható. A szakértői bizonyítás megfelelése és „eljárásjogi eredményessége” ebben a terjedelemben értelmezhető. (A szakvélemények eredményességének mutatója eszerint az, hogy a bizonyítás során aggálytalanul elfogadható és a tényállás megállapítása során felhasználható, az ítéletben ekként hivatkozható.) Meg kell különböztetni ettől a szakvélemények tudományos-szakmai érvényességét és megbízhatóságát, valamint a szakterületek

ismeretanyagának és módszertanának érvényességét és megbízhatóságát, ennek megítélése a szakterületek feladata. Ezek vizsgálata a szakértői minősítés és minőségbiztosítás részét kell képezze.

A szakvélemény hiteltérdemlőségét a szakmai szabályokon és az eljárásjogi kereteken túl a szervezeti-igazgatási feltételrendszer is befolyásolja. Mindazonáltal úgy vélem, hogy a szakértő igénybevétele feltételeinek, tevékenysége határidejének meghatározása; a szakértői szervezetrendszer felépítése; a szakértővé válás, a szakértelem megszerzésének, a kompetencia ellenőrzésének, a minőség biztosításának, valamint a szakértő díjazásának kérdései elsősorban a hatékonyság meghatározó tényezői.

A szakértői bizonyítás csak akkor támogathatja hatékonyan az igazságos ítéletet, ha a megfelelő, kompetens szakértő hitelt érdemlő, jogszerű és szakszerű véleményt készít, ezen túl a szakkérdés eldöntése releváns a tényállás szemszögéből, a szakértő kirendelése szükséges volt.

Fantoly Zsanett a büntetőeljárás hatékonyságára általában ható oksági tényezőket hasonlóan rendszerezi; mindenekelőtt jogon kívüli és a jogszabályok által befolyásolt tényezőkre vezeti vissza. Az általa felépített struktúrában a „belső eredetű”, jogi hatékonysági tényezők tovább bonthatók a tág értelemben vett büntetőjogon kívüli okokra (ide sorolja a szervezeti-igazgatási szabályokat), valamint a tág értelemben vett büntetőjogot érintő tényezőkre (Fantoly, 2012).

A szakértői bizonyítás hatékonyságának vizsgálata mint igény visszatérően megfogalmazásra került a Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoportjának vizsgálatában és az annak eredményéről szóló *Összefoglaló véleményben* is.

Csirmaz László a hatékonyság vizsgálata körében a szakértők igénybevételevel kapcsolatos hiteles statisztikai adatok hiányát kifogásolja, emellett a megfelelő, kompetens szakértő megtalálása feltételeinek javítását a bírósági eljárások hatékonyságának fokozása tényezőjeként határozza meg (Csirmaz, 2014a). A szakértői vizsgálat szükségességétől a különleges szakértelmet igénylő kérdések agálytalan megállapításáig számos ponton vizsgálható a szakértői vélemény, mely tényezők szintén befolyásolják a bizonyítás hatékonyságát (Csirmaz, 2014b).

Az ügyészség is több vizsgálatot végzett a szakértő igénybevétele megfelelőségének – áttételesen hatékonyságának – vizsgálatára. A 2013-ban végzett vizsgálat eredményeként a problémák orvoslására tett javaslatok között szerepel az igazságügyi szakértői rendszer reformja, a szakértői létszám és kapacitás bővítése, a szakértői intézmények és a szakértők minőségbiztosításának bevezetése, valamint az adminisztráció hatékonyságának javítása (Láng, 2014).

A 2016. évi szakértői törvényben és az új büntetőeljárás törvényben a korábban megfogalmazott problémák orvoslására új szabályozási megoldások születtek.

A szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében – átfogó empirikus kutatás a szakértői bizonyításról

Az Országos Kriminológiai Intézetben 2020–2022 között, a Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére kutatást folytattunk az igazságügyi szakértői bizonyítás jogalkalmazási tapasztalatairól. A kutatás célja az volt, hogy az igazságügyi szakértő kirendelését és a szakvélemény értékelését befolyásoló feltételeket, valamint ezek gyakorlatát és a szakvéleményekkel kapcsolatos tapasztalatokat átfogóan vizsgálja helyzetértékelő, illetve a szakértői és a jogalkalmazó tevékenységet egyaránt segítő céllal, az új jogszabályok tükrében.

A kutatás elsősorban a szakvélemény hitelt érdemlőségének tényezőit és megvalósulását vette górcső alá, ennek megfelelően így főként a szakértői bizonyítás eredményességének elemzésére koncentrált, számos olyan kérdést is tartalmazott azonban, amely a szakértői bizonyítás hatékonyságával kapcsolatos megállapításokra is alapot adott (Kármán, 2023).

A szakértő kirendelésének jellemzői a statisztikák tükrében

A szakértői bizonyítás hatékonyságának vizsgálatához mindenekelőtt a szakértő büntetőeljárásokban történő igénybevételének gyakoriságát szükséges megismerni. Az adatgyűjtés alkalmával megállapítottuk, hogy nem áll rendelkezésre olyan statisztikai rendszer, amely a kirendelések számát, az alkalmazott szakterületeket, illetve a szakértői bizonyítással kapcsolatos legfontosabb adatokat (így például az azonos kérdés megítélésére egy ügyben kirendelt szakértők számát) a nyomozási szakasztól a bírósági eljárásig egységesen és hitelesen tartaná nyilván.

Az egyes hatóságok nyilvántartási rendszerei különböző módon és részletességgel tartalmaznak adatokat erről. A legkiterjedtebb a rendőrség Robotzsaru-rendszere, amelyből az egyes ügyekben a szakértők kirendelésének a számáról, az igénybe vett szakterületekről, valamint egy adott időszakban – akár területi megoszlás szerint – a kirendelt szakértők számáról összesen is nyerhetők adatok.

A nyomozó hatóságok és az ügyészség által rendelkezésre bocsátott adatok alapján a szakértői kirendelések túlnyomó többsége a nyomozási szakban, a rendőrség által történik (1. számú táblázat).

1. számú táblázat

A szakértői kirendelések gyakorisága hatóságokként

	Rendőrség	NAV	Ügyészség
2015	60 689	2390	1372
2016	67 917	2421	1358
2017	66 588	1729	1307
2018	59 493	1200	1129
2019	53 190	1371	762
2020	70 381	(n. a.)	851
2021	68 078	(n. a.)	792

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A szakértői bizonyítás hatékonyságának megítélése szempontjából lényeges adat az egy ügyben kirendelt szakértők száma, eszerint nem ritka, hogy egy ügyben tíz vagy annál is több szakértő kirendelésére kerül sor.

A hatékonyság elemzése szemszögéből tovább vizsgálandóak az egy ügyben több szakértő kirendelésének okai, az igénybe vett szakterületek száma, illetve az azonos szakkérdés megválaszolására kirendelt szakértők száma.

A kérdőíves kutatás legfontosabb megállapításai a hatékonyság megítéléséhez

A jogalkalmazók tapasztalatainak megismeréséhez kérdőíves módszert alkalmaztunk a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóságok (a rendőrség és a NAV) munkatársai körében, az egész országra kiterjedően, valamennyi szervezeti egység bevonásával (2. számú táblázat). A közel száz kérdésből álló, azonos vázra épülő, szervesenként részben eltérő kérdéssor lehetőséget biztosított az egyéges vizsgálathoz és az eredmények összehasonlító elemzéséhez. Az adatok feldolgozása SPSS programcsomaggal történt. (A módszertan kialakítását és a statisztikai elemzést Kó József és Koplányi Gergely végezték.)

2. számú táblázat

A kutatásban részt vevők száma hatóságokként

Szervezet	Kitöltött kérdőívek száma	Aránya (%)
Rendőrség	242	36,3
NAV	42	6,3
Ügyészség	163	24,4
Bíróság	220	33,0
Összesen	667	100,0

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Az igazságügyi szakértő kirendelésétől a szakvélemény értékeléséig vezető kérdéssor szándékaink szerint jórészt a kitöltő általános tapasztalatait mérte fel zárt kérdések (megadott válaszlehetőségek) alapján, azonban számos ponton lehetőséget biztosított egyedi vagy szakterület-specifikus tapasztalatok közlésére.

E tanulmányban csak jelen vizsgálódásunk szoros értelemben vett tárgyával, a szakértői bizonyítás hatékonyságával kapcsolatos főbb eredményeket, megállapításokat ismertetjük. (A teljes kutatási összefoglalót lásd [Kármán, 2023.](#))

A szakértő kirendelése

A kérdőíves kutatás eredményei is alátámasztották azt a statisztikai adatok által már számszerűen igazolt tény, miszerint az eljárás során szakértők kirendelésére jellemzően a nyomozási szakban, a nyomozó hatóságok által kerül sor.

„Az ügyek mekkora hányadában kerül sor hatósága részéről hivatalból a kirendelésre?” kérdésre az ügyészek 93%-a válaszolt úgy, hogy az ügyek elenyésző hányadában vagy sohasem rendelnek ki szakértőt. A bírák 70%-ának válasza szerint a bíróság csak az ügyek kisebb vagy elenyésző hányadában rendel ki szakértőt.

A hatékony szakértői bizonyítás első feltétele a szakértő kirendelése relevanciájának a felismerése. A hatékonyság szemszögéből ezt követően lényeges a megfelelő kompetens szakértő megtalálása, kirendelése és a szakkérdések helyes meghatározása.

A szakértő kirendelésével kapcsolatos válaszok azt mutatják, hogy mind a négy szervezet válaszában leginkább névjegyzékbe felvett igazságügyi szakértőt, illetve szakértői intézményt rendelnek ki szakértőként. Eseti szakértő kirendelésére jellemzően abból az okból kerül sor, hogy az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, vagy az adott szakterületen dolgozó szakértő nincs elérhető távolságban, elektronikus úton a szakvéleményadás nem lehetséges, illetve nem lehet az elvárt időszerepességet tartani.

Az igazságügyi szakértő kiválasztásának forrásaként az ügyészek és a bírák elsősorban az interneten megtalálható igazságügyi szakértői névjegyzéket említik, emellett a szakértőkkel való korábbi munkakapcsolat, valamint a kollégák tapasztalatai is meghatározóak a szakértő megtalálásánál. A nyomozó hatóságok tagjainak válaszai között a korábbi munkakapcsolatok szerepeltek leggyakrabban, azonban az igazságügyi szakértői névjegyzék használata és a kollégák ajánlása is közel azonos arányban játszik szerepet a szakértő kiválasztásában.

A megfelelő kompetenciával rendelkező szakértő megtalálása az ügyészi, a bírói szervezet, valamint a nyomozó hatóság válaszadóinak véleménye szerint is csak az esetek elenyésző hányadában, vagy egyáltalán nem jelent problémát. A válaszadók aggály esetén előzetesen konzultálnak a szakértővel.

A magánszakértők igénybevételének aránya a hatóságok tapasztalatai szerint nagyon alacsony, a válaszadók túlnyomó többsége azt tapasztalta, hogy csak az ügyek elenyésző hányadában vagy sosem fordul elő. Amennyiben mégis sor kerül rá, annak az oka főként az, hogy az ügyészség vagy a nyomozó hatóság elutasította a védelem szakértő kirendelésére vonatkozó indítványát. Az ügyészek 17%-ának és a bírák 10%-ának válaszában megjelenik az az ok, miszerint a terhelt és a védő nem fogadják el a kirendelt szakértő véleményét, az új szakértővel kívánják vitatni azt és alátámasztani a saját verziójukat.

A felteendő kérdések összeállításának a szakértő kirendelése során meghatározó jelentősége van; a szakértő azokra a kérdésekre válaszol, amelyeket a kirendelő megfogalmazott, ezért azoknak szakszerűnek, pontosnak és teljesnek kell lenniük. A nyomozó hatóságok tagjai – mint a szakértőket legnagyobb arányban kirendelők – a legmagabiztosabbak a kérdések meghatározása során: a rendőrök 84%-a, illetve a pénzügyi nyomozók 78%-a számára ez nem igazán jelent nehézséget. A kérdőívet kitöltő bírák 55%-ának az esetek kisebb (vagy elenyésző) hányadában jelent nehézséget a szakkérdések meghatározása, 35%-uknak sosem.

Ilyen problémát néhány kérdés esetén jelöltek meg a válaszadók: például speciális orvosi kérdések, műszaki, illetve informatikai kérdések, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés esetén bizonyos foglalkozási szabályok tartalma, pszichológiai és pszichiátriai kérdések, illetve természetvédelmi kérdések esetén. Amennyiben nehézség merül fel, többnyire magához a szakértőhöz fordul a kirendelő személy, emellett a kollégák tapasztalata is segítséget nyújthat. A bírák esetében a szakirodalom, az interneten megtalálható anyagok, a korábbi jogerős ítéletek, a döntvények is hozzájárulnak ahhoz, hogy valóban megfelelő, kompetens kérdéseket tegyenek fel.

Az általános kérdésekre adott válaszok túlnyomó többsége szerint sem a kompetens szakértő megtalálása, sem a szakkérdések megfogalmazása nem jelent problémát a kirendelő hatóságok számára. A nyitott kérdésekre adott válaszok

alapján azonban konkrét problémák körvonalazódtak a szakértő kirendeléséhez kapcsolódóan: visszatérően felmerülnek olyan kérdések, amelyek esetén nem egyértelmű, hogy kell-e szakértőt kirendelni; a névjegyzék aktualizálását illetően is tapasztalhatóak anomáliák; a szakértők száma egyes szakterületeken és egyes megyékben nem elegendő, leterheltségük nehezíti a hatékony és gyors bizonyítást. E problémák célirányos felmérése, megfogalmazása, a szervezeten belüli tapasztalatok, jó gyakorlatok megosztása a kérdések egy részében megoldást jelenthet, más esetekben a szakértői szakmával történő áthidaló együttműködésre van szükség.

A szakértő tevékenysége és eredménye, a szakvélemény

A szakvélemények elkészülésének határideje alapvetően meghatározza a bizonyítás hatékonyságát. A szakértő igénybevétele az eljárásokban jellemzően időigényes.

A megszabott határidőre irányuló kérdésre a szakértőt leggyakrabban kirendelő rendőrség válaszadóinak 93%-a azt a választ adta, hogy jellemzően 31–60 nap határidőt határoz meg a szakértő számára. A válaszadó bírák 62%-a szintén 31–60 napot jelöl meg, 32%-uk pedig 30 napot vagy annál kevesebbet.

A határidők betartását illetően a válaszadó bírák 67%-a, illetve a rendőrök 71%-a úgy látja, hogy a szakértők véleményüket határidőben terjesztik elő, azonban gyakran élnek határidőhosszabbítási kérelemmel. Késedelmes előterjesztés esetén a bírák leginkább telefonon egyeztetnek a szakértővel, a rendőrök írásban vagy telefonon hívják fel a szakértőt a teljesítésre. Rendbírság kiszabására a válaszadó bírák 20%-a által, a rendőrök által pedig csak néhány esetben kerül sor. A névjegyzéket vezető hatóságot csupán öt bíró, illetve egy rendőr értesítette a késedelembe esésről.

A szakvélemények értékelése

A szakvélemények értékelése során a szakvélemény felhasználhatóságának és a vélemény tényálláshoz történő hozzájárulásának vizsgálata történik. A felhasználhatóság feltételei: a szakvélemény legyen releváns, jogszerű és megalapozott. Mindhárom feltételnek hatása van a hatékonyságra is.

A kérdőíves kutatás során az e körben megjelölt válaszok szerint jogellenesen beszerzett szakvélemény, illetve nem jogszerűen és szakszerűen beszerzett vizsgálati tárgy a válaszok szerint csak néhány esetben fordul elő. Relevancia-probléma is csak az esetek elenyésző hányadában merült fel, bár néhány kérdés esetében visszatérően szükségtelenül rendelnek ki szakértőt.

Csak az ügyek kisebb részében vagy elenyésző hányadában fordul elő, hogy a szakvélemény valamely fogyatékosága miatt aggálytalanul nem fogadható el; a részletes válaszokból körvonalazhatók ezek okai, a leginkább problémás szakterületek, valamint a fogyatékoság orvoslásának lehetőségei.

A hatékonyság és eredményesség követelményének teljesülésével is kapcsolatos a következő kérdés: *A szakvélemények mekkora hányada járul hozzá a tényállás megállapításához, illetve az ezen alapuló határozat meghozatalához?* A válaszok közel 80%-a szerint a szakvélemények túlnyomó többsége e célnak megfelelő, eredményes.

Összegzés

A szakértői bizonyítás jogalkalmazói tapasztalatait vizsgáló átfogó empirikus kutatás alapján összességében pozitívan értékelhető a szakértői közreműködés és eredménye a büntetőeljárásban. A helyes gyakorlatra, valamint a problémákra és a nehézségekre főként a nyitott kérdésekre adott válaszok utalnak. Ezek a jelzések fontos kiindulópontjai lehetnek a további célzottabb, egyes szakterületek gyakorlatának vagy szűkebb problémaköröknek a feltárására irányuló vizsgálatoknak.

Megállapítható, hogy a szakértő kirendelésénél a szakértői névjegyzéknek kulcsszerepe van, ennek naprakész, hiteles információi jelentik az első lépést a megfelelő szakértő megtalálásához. A szakértői utánpótlás biztosítása, a szakértőképzés, továbbképzés, minősítés feltételeinek működőképes megteremtése hosszú távon elengedhetetlenek lennének a hatékony működéshez. Ennek a jogszabályi feltételei részben már megvannak, a megvalósítás azonban még vár magára. A szakterületek aktuális kompetenciájának megismeréséhez, a kérdések megfogalmazásához a módszertani levelek jelentenének elengedhetetlen támpontot a hatóságok számára, ezek a szakterületek képviselői által kidolgozott útmutatók a szakvélemények értékelését is hatékonyan támogathatnák.

Felhasznált irodalom

-
- Bérces V. (2018). A szakvélemények büntetőperbeli felhasználásának elvi és gyakorlati kérdéseiről. *Belügyi Szemle*, 66(9), 58–81. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.9.4>
- Csirmaz L. (2014a). A szakértői bizonyítási rendszer megújításának szükségessége. Az igazságügyi szakértői névjegyzék. In Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport: *Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bíróság eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből* (pp. 53–63). Kúria. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf

- Csirmaz L. (2014b). A szakvélemény elkészítésének szabályai és a módszertani levelek problémája. In Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport: *Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bíróság eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből* (pp. 158–169). Kúria. https://kuriabirosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf
- Erdei Á. (1987). *Tény és jog a szakvéleményben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Fantoly Zs. (2012). *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. HVG-ORAC.
- Farkas Á. (2002). *A falra akasztott nádpálca*. Osiris.
- Farkas Á. & Róth E. (2018). *A büntetőeljárás*. Wolters Kluwer. <https://doi.org/10.55413/9789632959054>
- Gödöny J. (1968). *Bizonyítás a nyomozásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kármán G. (2019). *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás. A hitelt érdemlőség építőkövei*. Országos Kriminológiai Intézet. https://www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/2019/Karman_Kriminalisztika/kg_web_s.pdf
- Kármán G. (2023). *A szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében. Egy átfogó empirikus kutatás eredményei*. Országos Kriminológiai Intézet. <https://www.okri.hu/index.php/publikacio/egyeb-kiadvanyok/okri-kotetek>
- Láng L. (2014). Jelentés a szakértők igénybeviteléről a nyomozó ügyészségek eljárásában. In Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport: *Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bíróság eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből* (pp. 284–297). Kúria. https://kuriabirosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf
- Mészáros Á. & Kiss A. (2016). A büntetőeljárás hatékonysága. In Barabás A. T. & Belovics E. (Szerk.), *Sapiens in sapientia. Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából* (pp. 115–127). Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press.
- Metzinger P. (2014). A szakértői bizonyítás hatékonysága a gazdasági perekben, de lege lata és de lege ferenda. In Németh J. & Varga I. (Szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (pp. 528–569). ORAC.
- Pecsenye M. (2021). Hatékonyság és egyéniesítés a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 16(1), 76–93. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.1.942>
- Vass K. (1986). Törvényesség – büntetőpolitika – bűnüldözés. In Gödöny J. (Szerk.), *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok 23.* (pp. 378–409). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Alkalmazott jogszabályok

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény és indokolása

Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény és indokolása

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kármán G. (2023). A szakértői bizonyítás hatékonyságának növelése – egy empirikus kutatás nyomán. *Belügyi Szemle*, 71(10), 1773–1787. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.10.6>